Bildiyimiz kimi, Prezident İlham Əliyev 2018-ci ilin Azərbaycan Respublikasında "Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti İli" elan edilməsi ilə bağlı Sərəncam imzalayıb. Dövlət başçısı 100 il əvvəl Azərbaycanda cümhuriyyətin qurulmasının tarixi əhəmiyyətini vurğulamışdır. 2018-ci ilin Azərbaycan Respublikasında "Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti İli" elan edilməsi ilə əlaqədar olaraq qəzetimizin bu sayından başlayaraq, Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti Ensiklopediyasından, həmçinin Azərbaycan alimlərinin apardığı tədqiqatlardan, nəşr etdiyi əsərlər və arxiv sənədlərindən istifadə edilərək, Xalq Cümhuriyyətinin tarixini, Azərbaycan iqtisadiyyatının 100 il ərzində keçdiyi yolu əks etdirən yazılar oxucuların nəzərinə çatdırılacaqdır.

Azərbaycan Respublikası Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin varisidir

AZƏRBAYCAN XALQ CÜMHURİYYƏTİ (AXC), Azərbaycan Cümhuriyyəti, Azərbaycan Demokratik Respublikası - Birinci Dünya müharibəsinin (1914-18) gedişində və Rusiyada Romanovlar mütləqiyyətinin devrilməsi (1917, fevral) nəticəsində Şimali Azərbaycanda (Rusiya Azərbaycanında) yaranmış müstəqil dövlət (1918, 28 may - 1920, 28 aprel). Dünya tarixinin ən demokratik dövlət qurumlarından biri. Türk-müsəlman Şərqində ilk parlamentli respublika. Paytaxtı Bakı şəhəri idi. Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin yaranması ərəfəsində Cənubi Qafqazda azərbaycanlıların elliklə yaşadıqları ərazilər təqribən 150 min kv. km-ə bərabər idi. 1918-ci ildə Cənubi Qafqazda müstəqil dövlətlər meydana gəldikdə əzəli Azərbaycan torpaqlarının bir hissəsində Ermənistan Respublikası yaradıldı. AXC hökuməti, həmçinin Azərbaycanın qədim mədəniyyət mərkəzlərindən biri və keçmiş İrəvan xanlığının paytaxtı olan İrəvanı da ermənilərə güzəştə getməyə və onu yeni yaradılan Ermənistan Respublikasının "siyasi mərkəzi" kimi tanımağa məcbur oldu. Beləliklə, Cənubi Qafqaz respublikaları arasında sərhəd məsələləri qismən nizama salındıqdan sonra AXC Cənubi Qafqazdakı tarixi Azərbaycan torpaqlarının 113,9 min kv. km-ni əhatə edirdi. AXC-nin əhalisi 3,3 milyondan çox idi. AXC hüquqi, demokratik, dünyəvi dövlət idi. Dövlət hakimiyyəti üç qoldan ibarət idi: parlament, hökumət, məhkəmə hakimiyyəti. Dövlət parlamentin qəbul etdiyi qanun və qərarlar əsasında idarə olunurdu. Parlamentdə Azərbaycan ərazisində yaşayan bütün xalqlar, o cümlədən sayca çox az olduğuna görə parlament seçkilərində iştirak etmək hüququ olmayan xalqlar da öz deputatları ilə təmsil olunmuşdular (türk-müsəlman əhalisi - 80, ermənilər — 21; ruslar - 10, almanlar - 1, yəhudilər - 1, gürcülər - 1, polyaklar - 1, Bakı Həmkarlar İttifaqları - 3, Bakı Neft Sənayeçiləri İttifaqı - 2). İcra Hakimiyyəti hökumətə məxsus idi. Hökumət parlament qarşısında cavabdeh idi. AXC hökuməti 1918-ci il mayın 28-dən iyunun 16-dək Tiflisdə, iyunun 16-dan sentyabrın 17-dək Gəncədə, sentyabrın 17-dən 1920-ci il aprelin 28-dək Bakıda fəaliyyət göstərmişdir. Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti Paris sülh konfransı (1919-20) Ali Şurasının qərarına (1920, 11 yanvar) əsasən müstəqil dövlət kimi tanınmışdı. Dünyanın bir çox ölkələri ilə (Türkiyə, İran, Ukrayna, Böyük Britaniya, ABŞ, Fransa, İtaliya, Polşa, İsveç, Latviya, Litva, Estoniya, Finlandiya, Rumınıya, Almaniya, Gürcüstan, Ermənistan, Dağlılar Respublikası, Krım və b.) səfirlik və nümayəndəliklər səviyyəsində diplomatik münasibətlər yaratmış, ikitərəfli və çoxtərəfli müqavilələr, sazişlər bağlamışdı. AXC müstəqil məhkəmə sisteminin yaradılması sahəsində də mühüm tədbirlər həyata keçirmişdi. Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti 1920-ci il aprelin 27-də beynəlxalq hüquq normalarını kobudcasına pozan Sovet Rusiyasının hərbi müdaxiləsi nəticəsində süquta uğradı. Şimali Azərbaycan rus-bolşevik qoşunları tərəfindən işğal edildi və yenidən Rusiyaya ilhaq olundu. Sosializm sistemi və Sovet Sosialist Respublikaları İttifaqı (SSRİ) dağıldıqda Azərbaycan xalqı Şimali Azərbaycanda dövlət müstəqilliyini yenidən bərpa etdi (1991, 18 oktyabr).

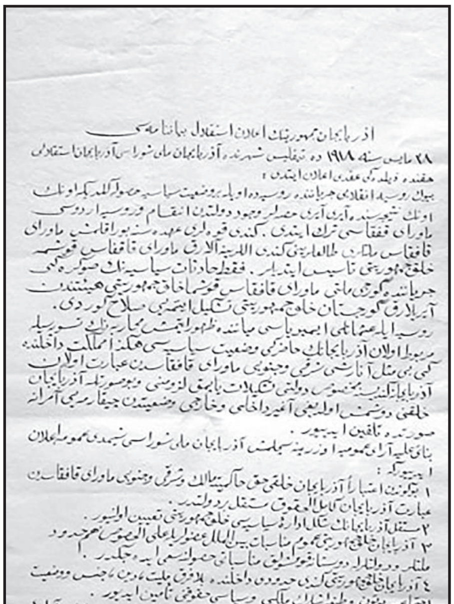

İqtisadiyyat.- 2018.- 15-21 fevral.- S.2.